

FARMAKOBOTAANILINE PRAKTIKUM

TARTU ÜLIKOOLI BOTAANIKAAIA
RAVIMTAIMED

AKADEEMILISE KOOPERATIIVI KIRJASTUS

FARMAKOBOTAANILINE PRAKTIKUM

TARTU ÜLIKOOLI BOTAANIKAAIA
RAVIMTAIMED

3. VÄLJAANNE

AKADEEMILISE KOOPERATIIVI KIRJASTUS
TARTU, 1938

FARMAKOBOOTAANILINE
PRAKTIKUM

TARTU ÜIKKOUL BOTANIKAAIA
RAVIMTAIMED

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

80221

Saateks.

Ravimdroogide tüvitaimede tundmaõppimine loomulikkudes tingimustes kasvavate taimede vaatluse teel on endastmõistetavaks nõudeks igale rohuteaduse üliõpilasele. Teataval määral võimaldavad selle nõude täitmist T. Ü. botaanikaaias leiduvad ravimtaimed. Seal leiduvate ravimtaimede hõlpsaks ülesleidmiseks andis 1928. a. T. Ü. Farmakognosia-instituudi juhataja prof. dr. J. S t a m m välja botaanikaaias kasvavate ravimtaimede nimestiku, nimetuse all „Farmakobotaaniline praktikum“.

1933. a. ilmus selle praktikumi uuendatud väljaanne.

Viimastel aastatel on botaanikaaias T. Ü. botaanikaaija juhataja prof. dr. T. L i p p m a a juhtimisel ette võetud väga mitmesuguseid ümberkorraldusi ja parandusi aia süstematiseerimise suunas. Nimeetatud ümberpaigutused on teataval määral ka ravimtaimi puudutanud, mistõttu eelmises nimestikus esitatud andmed on vananenud.

Käesolev „Farmakobotaanilise praktikumi“ 3. väljaanne on täiendatud ja kohandatud botaanikaaija praegusele seisukorrale. Vaatleja erilist tähelepanu on nimestikus juhitud Eesti Farmakopöa järele ofitsinaalsete droogide tüvitaimedele, milliseid leidub botaanikaaias üle 100. Need on droogi ladinakeelse nimetuse järel leiduva tähega (*) esile tõstetud. Vähetuntud ja apteegipraktikas harva tarvitavatele droogidele on nimestikus lühikesed otstarvet selgitavad märkused juurde lisatud, muudel droogidel need puuduvad.

Dots. dr. *Alma Toomingas.*

Tartus juulikuus 1938.

RAVIMTAIMEDE-OSAKOND.

Ravimtaimede-osakond asub botaanikaaias tiigi ääres. Siin esineb kodu- ja välismaa droogide ja tähtsamate toitainete tüvitaimi, mis on sugukonniti koondatud.

P o l y p o d i a c e a e: *Dryopteris filix mas* Schott, maarjasõnajalg. Droog: Rhizoma Filicis, sõnajalajuurikas.

P i n a c e a e: *Abies balsamea* Mill., palsaminulg. Droog: Balsamum canadense, kanadapalsam, tarv. mikroskoopilises tehnikas ja optiliste läätsede ühendamiseks. — *Larix decidua* Mill., lehtmänd. Droog: Terebinthina laricina e. T. veneta*, lehistärpentin.

G r a m i n e a e: *Triticum vulgare* Vill. e. *T. sativum* Lam., harielik nisu. Toitaine. E. F.¹*) järele ofits. prep. Amylum tritici*, nisutärklis. — *Hordeum vulgare* L., oder e. kesv. Toitaine. — *Secale cereale* L., rukis. Toitaine. — *Sorghum saccharatum* Pers., suhkru-sorgo e. suhkrudurra. Mahla tarv. siirupi valmistamiseks. — *Zea mays* L., mais e. türgi nisu. Toitaine. Droog: Stigma Maydis, maisimakakael.

A r a c e a e: *Acorus calamus* L., harilik kalmus. Droog: Rhizoma Calami*, kalmusejuurikas.

L i l i a c e a e: *Convallaria majalis* L., maikellukas e. piibeleht. Droog: Flos Convallariae*, piibeleheõis, maikellukaõis (tarv. ka Herba Convallariae). (E. F.¹ järele ofits. prep. Tinct. Convallariae, valmistatakse värsketest õitest.) — *Veratrum album* L., valge upsujuur. Droog: Rhizoma Veratri*, valge upsujuurikas. — *Colchicum autumnale* L., sügislill. Droog: Semen Colchici*, sügislilliseeme. — *Urginia maritima* L. (Baker), merisibul (asub mujal aias). Droog: Bulbus Scillae*, merisibul.

*) Eesti Farmakopöa I väljaanne, Tallinn, 1937.

I r i d a c e a e: *Iris germanica* L., aed-võhumõök, *I. pallida* auct. Droog: Rhizoma Iridis*, võhumõögajuurikas. (E. F.¹ järele on ofits. *I. germanica*'st L. saadud droog.) — *Crocus sativus* L., safran-krookus. Droog: Crocus, safran.

O r c h i d a c e a e: *Orchis mascula* L., jumalakäpp, *O. militaris* L., hall käpp. Droog: Tuber Salep*, saalep. (E. F.¹ järele on ofits. mitmesuguste *Ophrydeae* alasugukonda kuuluvate kápaliste juur-mugulad.)

C a n n a b a c e a e: *Cannabis sativa* L., kanep. Droog: Fructus Cannabis, kanepiviljad. (E. F.¹ järele ofits. droogi, Herba Cannabis Indicae, india kanepi tüvitaim on *Cannabis sativa* L. var. *Indica* Lam., india kanep.) — *Humulus lupulus* L., humal e. harilik tapp. Emas-taimede õisikuid tarv. õlle valmistamisel. Droog: Glandulae Lupuli e. Lupulinum, humala õisiku katelehekestelt ja viljadelt maharaputa-tud näärmel ja Strobili Lupuli, humala õisikud (kávikesed).

P o l y g o n a c e a e: *Rheum palmatum* L., hiina rabarber, Droog: Rhizoma Rhei*, rabarberijuurikas, *R. rhaponticum* L., euroopa rabarber. Droog: Rhiz. Rhei rhapontici, euroopa rabarberijuurikas. — *Fagopyrum esculentum* Mnch., harilik tatar. Toitaine.

C h e n o p o d i a c e a e: *Beta vulgaris* L., peet. Toitaine. Láhte-aine suhkru valmistamisel. Ofits. prep. Saccharum*, suhkur.

C a r y o p h y l l a c e a e: *Saponaria officinalis* L., harilik seebilill. Droog: Radix Saponariae*, seebijuur.

R a n u n c u l a c e a e: *Adonis vernalis* L., kevad-adoonis. Droog: Herba Adonidis*, adoonis. — *Adonis aestivalis* Gaud., suvi-adoonis, suvilill. Droog: Herba Adonidis aestivalis, suvi-adoonis. — *Cimicifuga racemosa* Nutt. Droog: Radix Cimicifugae. — *Nigella sativa* L., harilik mustkõömen. Droog: Semen Nigellae, mustkõömen. — *Aconitum napellus* L., sinine káoking. Droog: Tuber Aconiti*, káokingamugul. — *Hydrastis canadensis* L., koldjuur. Droog: Rhizoma Hydrastidis*, koldjuur, hüdrastisejuurikas.

B e r b e r i d a c e a e: *Podophyllum peltatum* L., podofüllum. Taimel viljad, nn. mets-sidrunid on söödavad. Droog: Rhizoma Podophylli, podofüllumijuurikas. E. F.¹ järele ofits. prep. Podophyllum*, podofülliin on juurika alkoholiväljatõmbest veega sadestatud mitmesuguste ainete segu.

P a p a v e r a c e a e: *Papaver somniferum* L., aedmagun e. -moon. Droog: Fructus Papaveris* e. Caput Papaveris, magunapea. Droogi, opiumi, tüvitaim on ofits. E. F.¹ järele *Papaver somniferum* L. var.

α-album DC. — *Papaver rhoéas* L., kukemagun e. kukelokuti. Droog: Flos Rhoeados, kukemagunaõis. — *Chelidonium majus* L., verehurmarohi. Droog: Herba Chelidonii, verehurmarohi.

Cruciferae: *Cochlearia officinalis* L., harilik merisalat. Salat. Droog: Herba Cochleariae, merisalat. — *Armoracia lapathifolia* Gilib. e. *Cochlearia armoracia* L., mädarõigas. Tarvitatakse vürtsiks liha- ja kalatoitude juurde ja kurkide hapendamisel. — *Capsella bursa pastoris* (L.) Med., harilik hiirekõrv. Droog: Herba Bursae pastoris, hiirekõrv. — *Sinapis alba* L., päris- e. valge sinep. Droog: Semen Erucae e. Semen Sinapis albae, valge sinepi seeme. — *Brassica nigra* (L.) Koch, must sinep. Droog: Semen Sinapis nigrae*, must sinep. Jahvatatud, rasvõlist vabastatud ja vees leotatud seemneist saadakse veeauruga dest. ofits. eeterlik sinepiõli, Oleum Sinapis*.

Leguminosae: *Pisum sativum* L., harilik e. söögihernes. Toitaine. — *Phaseolus vulgaris* L., aeduba e. türgi uba. Toitaine. — *Vicia faba* L., uba e. põlduba. Toitaine. — *Trigonella foenum graecum* L., kreeka lambalääts. Droog: Semen Foenugraeci*, lambalääts. — *Melilotus officinalis* (L.) Desr., kollane mesikas, *M. altissimus* Thuill., pikajuurene e. kõrge mesikas. Droog: Herba Meliloti*, mesikas.

Rosaceae: *Rubus idaeus* L., vaarikas e. vabarn. Aedvili. Droog: Fructus Rubi idaei*, vaarikas. (E. F.¹ järele ofits. prep. Syr. Rubi idaei valmistatakse värsketest vaarikatest).

Linaceae: *Linum usitatissimum* L., harilik lina. Droog: Semen Lini*, linaseeme, millest saadakse press. ofits. rasvõli Oleum Lini*, linaõli.

Rutaceae: *Ruta graveolens* L., harilik e. aedruut. Droog: Folium Rutae, aedruudi leht.

Euphorbiaceae: *Ricinus communis* L., riitsinuspuu. Droog: Semen Ricini, riitsinuseemned. Kooritud seemneist pressitakse rasvõli, millest saadakse pärast mürgise toksalbumiini eraldamist veega keetmisel ofits. rasvõli Oleum Ricini*, riitsinusõli e. kastoorõli.

Anacardiaceae: *Rhus radicans* L. (*R. Toxicodendron avulgare*). Droog: Folium Toxicodendri.

Malvaceae: *Althaea officinalis* L., harilik altee, roosa tokkroos. Droogid: Radix Althaeae*, alteejuur ja Folium Althaeae, alteeleht. — *Althaea rosea* Cav., tõmmu tokkroos. Droog: Flos Malvae arboreae, alteeõis. — *Malva neglecta* Wallr., harilik kassinaeris ja

Malva silvestris L., metskassinaeris on droogi Folium Malvae tüvi-
taimed, *M. silvestris*'elt saadakse ka droog Flos Malvae.

Guttiferae: *Hypericum perforatum* L., liht-naistepuna.
Droog: Herba Hyperici, naistepuna.

Thymelaeaceae: *Daphne mezereum* L., näsiniin. Droog:
Cortex Mezerei, näsiniinekoor.

Umbelliferae: *Anethum graveolens* L., till. Tarv. värskelt
või kuivatatult maitseainena, peam. kurkide hapendamisel. Droog:
Fructus Anethi, tillivili. — *Pimpinella anisum* L., aniis. Droog:
Fructus Anisi*, aniisivili. Ravim ja maitseaine. Viljadest saadakse
veeauruga dest. ofits. eeterlik õli Oleum Anisi*, aniisiõli. — *Carum
carvi* L., harilik köömen. Droog: Fructus Carvi*, köömen. Ravim ja
maitseaine. Viljadest saadakse veeauruga dest. ofits. eeterlik õli
Oleum Carvi*, köömneõli. — *Coriandrum sativum* L., koriander.
Droog: Fructus Coriandri, koriandrivili. Tarv. peam. vürtsiks. — *Foe-
niculum vulgare* Mill., apteegitill. Droog: Fructus Foeniculi*, apteegi-
tillivili, ristiköömen. Lehti ja vilju tarv. maitseainena. Viljadest
saadakse veeauruga dest. ofits. eeterlik õli Oleum Foeniculi*, risti-
köömneõli. — *Petroselinum sativum* Hoffm., petersell. Droog: Fruc-
tus Petroselini*, petersellivili ja ka Radix Petroselini, petersellijuur.
Lehed ja juur on tarv. maitseainena. Viljadest saadakse veeauruga
dest. eeterl. õli Oleum Petroselini. — *Conium maculatum* L., surma-
putk. Droog: Herba Conii, surmaputk ja Fructus Conii, surmaputke
viljad. — *Angelica archangelica* L., kikkaputk. Droog: Radix Ange-
licae, kikkaputkejuur. — *Levisticum officinale* Koch, leeskputk.
Droog: Radix Levistici*, leeskputkejuur. — *Pimpinella saxifraga* L.,
harilik näär, ja *Pimpinella maior* (L.) Huds., suur näär. Droog: Ra-
dix Pimpinellae*, näärejuur. — *Sium sisarum* L., jõeputk. Kasvata-
takse aedades magusamaitselise juure tõttu. — *Heracleum pubescens*
Bieb., karuputk. Juured, viljad ja lehed ravimdroogina tarvitavad.
Ravimtaimena on rohkem tuntud *H. sphondylium* L., mille juuri lei-
takse ka äravahetamise tõttu *R. Pimpinellae* hulgast. — *Ferula Assa
foetida* L., asaföötidapuhmas. Droog: Asa foetida e. Gummiresina
Asa foetida*, haisuvaik, asaföötidavaik.

Ericaceae: *Vaccinium myrtillus* L., mustikas. Droog: Fruc-
tus Myrtilli*, mustikas ja Folium Myrtilli, mustikaleht. — *Arctosta-
phylos uva ursi* L., harilik leesikas. Droog: Folium Uvae ursi*,
leesikaleht. — *Vaccinium Vitis idaea* L., pohl e. palukas. Droog:
Folium Vitis idaei, pohla- e. palukaleht.

Borraginaceae: *Pulmonaria officinalis* L., harilik kopsurohi. Droog: Herba Pulmonariae, kopsurohi.

Labiatae: *Lamium album* L., valge iminõges e. piimnõges. Droog: Flos Lamii albi, piimnõgeseõis. — *Lavandula spica* All. e. *Lavandula vera* DC., lavendel. Droog: Flos Lavandulae*, lavendliõis. Värskeist õitest või õisikutest saadakse veeauruga dest. ofits. eeterlik õli *Oleum Lavandulae**, lavendelõli. — *Melissa officinalis* L., aed- e. sidrunmeliss. Droog: Folium Melissaе, sidrunmelissileht. (E. F.¹ järele ofits. eeterlik õli *Oleum Citronellae* e. *Oleum Melissaе indicum*, sidrunellõli e. melissiõli tüvitaim on *Cymbopogon Nardus* Rendle, Gramineae). — *Mentha piperita* Huds., piparmünt. Droog: Folium Menthae*, piparmündileht. Taime maapealseist osadest saadakse veeauruga dest. ofits. eeterlik õli *Oleum Menthae**, piparmündiõli. — *Mentha crispata* auct., käharmünt. Droog: Folium Menthae crispae, käharmündileht. Taime maapealseist osadest saadakse veeauruga dest. eeterlik õli *Oleum Menthae crispae*, käharmündiõli. — *Salvia officinalis* L., aed-salvei. Droog: Folium Salviae*, salveileht. Tarvitusel on ka taime maapealsetest osadest veeauruga dest. saadud eeterlik õli, *Oleum Salviae*, salveiõli. — *Majorana hortensis* Mnch. e. *Origanum majorana* L., harilik majoraan e. vorstirohi. Droog: Herba Majoranae*, majoraan. Tarvitusel on ka taime maapealsetest osadest veeauruga dest. saadud eeterlik õli, *Oleum Majoranae*, majoraaniõli. — *Origanum vulgare* L., harilik puna. Droog: Herba Origani, puna. — *Thymus vulgaris* L., aed-liivatee. Droog: Herba Thymi*, tüümian. Värskest õitsvast taimest veeauruga dest. saadakse ofits. eeterlik õli *Oleum Thymi**, tüümianõli. — *Thymus serpyllum* L., nõmme-liivatee. Droog: Herba Serpylli*, nõmme-liivatee, nõmmekaetisrohi. Tarv. on ka eeterlik õli *Oleum Serpylli*, serpilliõli.

Solanaceae: *Solanum tuberosum* L., kartul. Toitaine. Ravimina tarvitusel Amylum Solani, kartulitärklis. — *Nicotiana tabacum* L., türgi e. virgiinia tubakas. Droog: Folium Nicotianae, tubakaleht. — *Atropa Belladonna* L., karumustikas. Droogid: Folium Belladonnae*, karumustikaleht, ja Radix Belladonnae, karumustikajuur. — *Hyoscyamus niger* L., harilik koerapöörirohi e. maruhein. Droog: Folium Hyoscyami*, pöörirohuleht. — *Datura stramonium* L., okasõun. Droogid: Folium Stramonii*, okasõunaleht ja Semen Stramonii*, okasõunaseeme. — *Solanum dulcamara* L., päris maavits e. kuisavits. Droog: Stipes Dulcamarae, kuisavits.

Scrophulariaceae: *Verbascum thapsus* L., üheksavägine ja *V. thapsiforme* Schrad., suurõiene vägihein. Droog: Flos Verbasci*, vägiheinaõis. E. F.¹ esineb droogi tüvitaimena ka *V. phlomooides* L. — *Digitalis purpurea* L., punane sõrmkübar. Droog: Folium Digitalis*, sõrmkübaraleht.

Rubiaceae: *Asperula odorata* L., lõhnav varjulill. Droog: Herba Asperulae, varjulill.

Valerianaceae: *Valeriana officinalis* L., harilik palderjan. Droog: Radix Valerianae*, palderjanijuur.

Cucurbitaceae: *Bryonia dioica* Jacq., kahekojane koeranaeris. Droog: Radix Bryoniae, koeranaerijuur. — *Cucurbita pepo* L., kõrvits. Droog: Semen Cucurbitae, kõrvitsaseeme.

Campanulaceae: *Lobelia inflata* L., lobeelia. Droog: Herba Lobeliae*, lobeelia.

Compositae: *Calendula officinalis* L., saialill. Droog: Flos Calendulae, saialilleõis. Keelõied kuivatatult ja värvitult on tarvitusel safrani võltsimiseks. — *Anthemis nobilis* L., rooma kummel. Droog: Flos Chamomillae romanae, rooma kummeli õis. — *Chrysanthemum cinerariifolium* (Trev.) Vis., jaanikakar (dalmaatsia). Droog: Flos Chrysanthemi dalmatini e. Flos Pyrethri dalmatini tarvitatakse pulbristatult kui „dalmaatsia putukapulber“. — *Chrysanthemum roseum* Adam, jaanikakar (pärsia või kaukaasia). Droog: Flos Chrysanthemi caucasici e. Flos Pyrethri persici tarv. pulbristatult kui „pärsia putukapulber“. — *Carlina acaulis* L., varretu keelikurohi. Droog: Radix Carlinae, keelikurohujuur. — *Tussilago farfara* L., paiseleht. Droog: Folium Farfarae*, paiseleht. — *Matricaria chamomilla* L., teekummel. Droog: Flos Chamomillae*, kummeliõis. — *Matricaria discoidea* DC., lõhnav kummel e. ubinhein, ofitsinaalse kummeli surrogaat. *Carthamus tinctorius* L., safloor. Droog: Flos Carthami, safloor. — *Arnica montana* L., arnika. Droog: Flos arnicae*, arnikaõis. Tarv. ka Rhizoma Arnicae, arnikajuurikas. — *Silybum marianum* (L.) Gaertn., maarjaohakas. Droog: Fructus Cardui Mariae, maarjaohakavili. — *Artemisia absinthium* L., koirohi. Droog: Herba Absinthii*, koirohi. — *Artemisia vulgaris* L., harilik puju. Droog: Herba Artemisiae, puju. — *Cnicus benedictus* L., kibeohakas. Droog: Herba Cardui benedicti, kibeohakas. — *Lactuca virosa* L., mürksalat. Droog: Herba Lactucae virosae, mürksalat. Taime kuivatatud piimmahl on tarvitusel Lactucarium'i nimet. all. — *Achillea millefolium* L., harilik raudrohi e. verihein. Droog: Herba Millefolii*, raudrohi. — *Chry-*

santhemum vulgare Bernh. e. *Tanacetum vulgare* L., reinvars e. soolikarohi. Droogina tarv. Herba Tanaceti ja Flos Tanaceti. — *Taraxacum officinale* Web., võilill. Droogid: Radix Taraxaci*, võilillejuur, ja Radix Taraxaci cum herba*, kuivatatud võilill. — *Arctium tomentosum* Mill. jt., villtakjas. Droog: Radix Bardanae, takjajuur. — *Inula helenium* L., aedvaak. Droog: Radix Helenii*, aedvaagijuur. — *Cichorium intybus* L., sigur. Juuri tarv. kõrvetatult kohvi aseaineks. — *Scorzonera hispanica* L., hispaania mustjuur. Juured tarv. köögiviljana. O. O. Tihomirovi andmeil võib seda taime tarvitada mooruspuu asemel siidiussi toitmiseks.

SÜSTEMAATIKA-OSAKOND.

Süstemaatika-osakonnas kasvavaist ravim- ja toitainete tüvitaimedest leidub enamik ka ravimtaimede-osakonnas.

Süstemaatika-osakonnas tuleb tähele panna järgmisi taimi:

Polypodiaceae: *Aspidium spinulosum* Sw. e. *Dryopteris spinulosa* (Müll.) O. Kuntze, ohtene sõnajalg. Offits. droogi Rhizoma Filicis'e*, tüvitaimed on E. F.¹ järele *D. spinulosa* mõlemad alaliigid *D. spinulosa* Kz. subspec. *eu-spinulosa* (Aschs.) Schinz et Thell. ja subspec. *dilatata* (Hoffm.) Schinz et Thell.

Equisetaceae: *Equisetum arvense* L., põldosi. Droog: Herba Equiseti*, põldosi.

Liliaceae: *Allium sativum* L., küüslauk. Droog: Bulbus Allii sativi*, küüslauk. — *Allium schoenoprasum* L., murulauk. Maitseaine.

Orchidaceae: *Orchis maculatus* L., kuradikäpp ja *Gymnadenia conopsea* R. Br., päris käoraamat on droogi *Tuber Salep'i* tüvitaimi.

Polygonaceae: *Polygonum aviculare* L., linnurohi. Droog: Herba Polygoni avicularis*, linnurohi. — *Polygonum hydrópiper* L., mõruhein. Droog: Herba Polygoni hydrópiperis*, mõruhein.

Ranunculaceae: *Odonis vernalis* L., kevad-adoonis, ja *Nigella sativa* L., mustköömen — vt. ravimtaimede-osakond.

Cruciferae: *Brassica napus* L., kaalikas. — *Brassica oleracea* L., kapsas. — *Brassica rapa* L., naeris. — *Raphanus sativus* L. var. *maior*, aedrõigas. — *Raphanus sativus* L. var. *radicula*, redis.

Rosaceae: *Potentilla silvestris* Necker (*P. erecta* L.), tedremaran. Droog: Rhizoma Tormentillae*, tedremaranajuurikas. —

Fragaria vesca L., metsmaasikas. Droog: Fructus Fragariae*, maasikas.

Leguminosae: *Glycyrrhiza glabra* L., lagritsapõõsas. Droog: Rad. Liquiritiae*, lagritsajuur.

Violaceae: *Viola tricolor* L., käoorvik, kolmevärviline kannike. Droog: Herba Violae tricoloris* e. Herba Jaceae, käoorvik.

Umbelliferae: *Pimpinella maior* (L.) Huds., suur näär, ja *P. saxifraga* L., harilik näär — vt. ravimtaimede-osakond.

Primulaceae: *Primula officinalis* Jacq. e. *P. veris* L., nurmenukk e. kikkapüks. Droog: Radix Primulae*, nurmenukujuur, ja Flos Primulae*, nurmenukuõis. — *Primula elatior* Jacq., kõrge nurmenukk, mille juured koos *P. veris*'e juurtega annavad välismaa Radix Primulae droogi.

Gentianaceae: *Menyanthes trifoliata* L., ubaleht. Droog: Folium Menyanthidis* (Folium Trifolii fibrini), ubaleht. — *Centaurium umbellatum* Gil., harilik maasapp. Droog: Herba centaurii*, maasapp.

Labiatae: *Melissa officinalis* L., aed- e. sidrunmeliss ja *Salvia officinalis* L., aedsalvei — vt. ravimtaimede-osakond. *Hyssopus officinalis* L., iisop. Droog: Herba Hyssopi, iisop.

Solanaceae: *Solanum lycopersicum* L., tomat. Toitaine.

Scrophulariaceae: *Digitalis lanata* Ehrh., viltjas sõrmkübar. Droog: Folium Digitalis lanatae, viltja sõrmkübara leht. (Kvalitatiivselt samasuguse, kuid 3—6 korda tugevama toimega kui *D. purpurea* L. lehed.) — *Digitalis ambigua* Murr., kahvatu-kollane digitalis. Droog: Folium Digitalis ambiguae, kahvatu-kollase digitalise leht (toimelt samaväärne *D. purpurea* lehega).

Cucurbitaceae: *Bryonia alba* L., valge koeranaeris. Droog: Radix Bryoniae, kassinaerijuur (vt. *B. dioica* ravimtaimede-osakonnas). *Citrullus colocynthis* (L.) Schrad., kolokvint. Droog: Fructus Colocynthis, kolokvindivili. *Cucumis sativus* L., kurk.

Compositae: *Inula Helenium* L., aedvaak — vt. ravimtaimede-osakond.

Plantaginaceae: *Plantago lanceolata* L., süstlehtine teeleht. Droog: Folium Plantaginis*, teeleht.

ALPI-OSAKOND.

Alpi-osakonnas asuvaist ravimtaimedest tuleb siin tähele panna:

Gentianaceae: *Gentiana lutea* L., kollane emajuur. Droog: Radix Gentianae*, emajuur. (E. F.¹ järele on Radix Gentianae tüvitaimed veel *G. pannonica* Scop., *G. purpurea* L. ja *G. punctata* L.)

MITMESUGUSED OSAKONNAD.

Rhamnaceae: *Rhamnus cathartica* L., harilik türnpuu. Droog: Fructus Rhamni catharticae, türnpuu viljad. Puu kuulub Eestis hävitamisele. — *Rhamnus frangula* L. e. *Frangula alnus* Mill., harilik paakspuu e. kitsepaats. Droog: Cortex Frangulae*, paakspuukoor. — *Frangula Purshiana* Coop., ameerika paakspuu. Droog: Cortex Rhamni Purshianae e. Cascara Sagrada, ameerika paakspuukoor.

Tiliaceae: *Tilia cordata* Mill. e. *T. ulmifolia* Scop. e. *T. parvifolia* Ehrh., harilik pärn ja *T. platyphyllos* Scop. e. *T. grandifolia* Ehrh., suurelehine pärn. Droog: Flos Tiliae*, pärnaõis¹).

Fagaceae: *Quercus pedunculata* Ehrh. e. *Quercus robur* L., harilik tamm (metsades kohati), *Q. sessiliflora* Salisb., läänetamm e. raudtamm (peam. aedades). Droog: Cortex Quercus*, tammekoor.

Hamamelidaceae: *Hamamelis virginiana* L., virgiinia nõiapähklipuu. Droog: Cortex Hamamelidis, hamamelisekoor. — *Liquidambar styraciflua* L., ambrapuu, stüüraksipuu. Droog: Styrax liquidus*, stüüraks. Sama palsamivaiku tarv. K.-Ameerikas ja P.-Ameerikas „magusa kummina“ närimisvahendiks.

Rosaceae: *Prunus armeniaca* L., aprikoosipuu. Aprikoosi-seemneist pressitakse rasvõli Oleum armeniacaе, aprikoosituumaõli, mis esineb kaubanduses peam. virsikutuumaõli nimetusega. (E. F.¹ järele ofits. rasvõli Oleum Persicarum'i* tüvitaimed on *Prunus persica* Stokes, virsikupuu, ja *P. armeniaca* L., aprikoosipuu.) — *Rosa centifolia* L., aedroos. Droog: Flos Rosae, roosiõis.

Salicaceae: *Populus nigra* L., must pappel, *P. pyramidalis* Roz., püramiid-pappel. Droog: Gemma Populi, paplipung. — *Salix alba* L., hõbepaju, *S. fragilis* L., remmelgas e. lemmber, *S. purpurea* L., punapaju. Droog: Cortex Salicis, pajukoor.

1) (*T. platyphyllos* esineb Eestis ainult pargipuuna. *T. cordata*'l lehed alumiselt pinnalt sinakas-rohelised ja soonte nurkades roostevärvi karvad, *T. platyphyllos*'el lehe alumine pind roheline ja soonte nurkades valkjad karvad.)

B e t u l a c e a e: *Betula verrucosa* Ehrh., arukask, ja *B. pubescens* Ehrh., sookask. Droog: Folium Betulae, kaseleht.

J u g l a n d a c e a e: *Juglans regia* L., kreeka pähklipuu. Droog: Folium Juglandis, pähklipuulehed.

P i n a c e a e: *Pinus silvestris* L., harilik mänd. Droog: Gemma Pini e. Turio Pini*, männikasv. Männi värskeist okastest ja noortest okstest saadakse veeauruga dest. ofits. eeterlik õli, Oleum Pini silvestris, männiõli. — *Pinus montana* Mill. var. *Pumilio* (Haenko) Willk. värskeist okastest ja okstest saadakse ofits. eeterlik õli Oleum Pini pumilionis*, käabusmänniõli.

PALMIHOONE.

Palmihoones asub soojamaade tarbetaimede kogu, milledest paljud on ühtlasi ka ravimtaimed. Temp. on kasvuhooones talvel 15—18° C, suvel tõuseb kuni 30° C.

G r a m i n e a e: *Saccharum officinarum* L., suhkruroog. Lähteaine suhkru valmistamisel. Ofits. prep. Saccharum*, suhkur. — *Oryza sativa* L., riis. Toitaine. Ofits. prep. Amylum Oryzae*, riisitärklis.

L e g u m i n o s a e: *Arachis hypogaea* L., maapähkel e. hiina pähkel. Kooritud seemneist saadakse press. ofits. rasvõli Oleum Arachidis*, maapähkliõli. — *Cassia fistula* L., torukassia. Droog: Cassia fistula e. Fructus Cassiae fistulae, torukassia.

R u t a c e a e: *Citrus*, liigid: *Citrus medica* L., sidrunipuu; *C. aurantium* L., apelsinipuu; *C. nobilis* Lour., mandariinipuu. E. F.¹ järele ofits. droogi Flavedo Aurantii amari e. Cortex Aurantii fructus e. Pericarpium Aurantii, pomerantsikoore, tüvitaim on *Citrus aurantium* L. subsp. *amara* L. (*Citrus vulgaris* Risso), pomerantsipuu, (Kultuuris esinevatest *Citrus medica* L. ja *Citrus aurantium* teisen-deist ja vormidest on tähtsamad: *C. medica* L. var. *limonium*, harilik sidruni- e. limoonipuu, ja *C. aurantium* L. var. *sinensis*, harilik apelsinipuu).

R u b i a c e a e: *Coffea arabica* L., araabia kohvipuu (ka orhideehooones). Droog: kohviseeme (kohviuba).

C a r i c a c e a e: *Carica papaya* L., nn. melonipuu. Söödavad melonitaolise maitsega viljad. Viljade piimmahl, mis müügil kuivatatud olekus „papaiini“ nim. all, sisaldab valke lahustavat, pepsiiniga toimelt sarnanevat fermenti „papaiotiini“.

Lauraceae: *Cinnamomum camphora* Nees, kampripuu. Droog: Camphora*, kamper (tüves, okstes ja lehtedes sisalduva õli oksüdatsiooniprodukt). — *Cinnamomum zeylanicum* Breyn., kaneelipuu. Droog: Cortex Cinnamomi ceylanici, tseiloni kaneelikoor.

Cannaceae: *Canna edulis* Ker-Gawl., õisroog¹⁾.

Zingiberaceae: *Curcuma longa* L., kurkum. Droog: Rhizoma Curcumae, kurkumijuurikas. — *Elettaria cardamomum* White et Mat., kardamom. Droog: Fructus Cardamomi*, kardamom. Maitseaine. Ravimite valmistamisel tarvitatakse ainult seemneid. — *Zingiber zerrumbet* Rosc., laialehine ingver. Juurikad tarv. ehtsa droogi asendamiseks. Ofits. droogi, Rhizoma Zingiberis'e, ingverijuurika tüvitaim on *Zingiber officinale* Roscoe, harilik e. kitsalehine ingver.

Malvaceae: *Gossypium arboreum* L. ja *G. herbaceum* L., puuvillapõõsad. Droog: Gossypium*, puuvill. (E. F.¹ järele ofits. Gossypium saadakse mitmesugustelt *Gossypium*'i liikidelt.)

Solanaceae: *Capsicum annum* L. var. *longum* Fingerhut, türgi pipar e. paprika. Droog: Fructus Capsici*, türgi pipar e. paprika.

Musaceae: *Musa paradisiaca* L., banaanipuu. Müügilolevad banaanid on alaliigi subsp. *sapientum* (L.) O. Ktze. viljad.

Palmaceae: *Phoenix dactylifera* L., datlipalm. Toitaine: datlid.

Cycadaceae: *Cycas revoluta* Thunb., päris rahupalm. Toitaine: saago.

KÜLMHOONE.

Külmhoones kasvavaist taimedest on ravimtaimedena tähtsad mitmesugused peam. vahemeremaade igihaljad puud ja põõsad.

Talvel on kasvuhoones temperatuur 5⁰—7⁰ C, suvel asuvad taimed aias orhideede-hoone lähedal. Neist taimedest tuleb tähele panna:

Cupressaceae: *Tetraclinis articulata* (Vahl) Mast. (Callitris quadrivalvis Vent.), harilik sandarakiküpress. Droog: Sandaraca e. Resina Sandaraca, sandarak.

Liliaceae: *Dracaena draco* L., draakonipuu. Droog: Resina Draconis e. Sanguis Draconis, „kanaari draakoniveri“ e. pisuhännaveri.

Fagaceae: *Quercus suber* L., korgitamm. Tarbeaine: kork.

1) Tarv. tärkliis „aroruut“ („arrowroot“, lõunamaiste taimede juurtest, juurikaist või juurmugulaist saadavate tärkliste üldnimetus, ameer. indiaanlaste sõnast „aruruta“).

Moraceae: *Ficus carica* L., viigipuu. Droog: Carica*, viik. (E. F.¹ järele on ofits. droogi tüvitaim *Ficus Carica* (L.) *a-sativa* Fiori.)

Lauraceae: *Laurus nobilis* L., loorberipuu. Droog: Fructus Lauri*, loorberimari, ja Folium Lauri, loorberileht. Viljadest saadakse pressimisel rasva, klorofüllü ja eeterliku õli segu, ofits. prep. Oleum Lauri expressum*, loorberirasv.

Rosaceae: *Prunus amygdalus* Stokes, mandlipuu. Droogid: Semen Amygdali amarum*, mõrumandel, Semen Amygdali dulce*, magusmandel ja rasvõli Oleum Amygdalae*, mandliõli. (E. F.¹ järele on mõrumandli tüvitaim *P. amygdalus* Stokes var. *amara* DC., magusmandli tüvitaim var. *dulcis* DC. Ofits. rasvõli saadakse mõlema nim. taime seemneist.) — *Prunus laurocerasus* L., kirssloorberipuu. Droog: Folium laurocerasi, kirssloorberileht.

Leguminosae: *Ceratonia siliqua* L., jaanileivapuu. Droog: Fructus Ceratoniae, jaanileib, jaanikaun. Maiustis inimestele, Vahe-mere ümbruses peamiselt toiduks hobustele ja sigadele.

Vitaceae: *Vitis vinifera* L., viinapuu. Viljad — toitaine, toorelt — viinamarjad, kuivatatult — rosinad.

Anacardiaceae: *Pistacia lentiscus* L., mastiksipuu. Droog: Mastix*, mastiks. (E. F.¹ järele ofits. droogi tüvitaim *P. lentiscus* L. var. γ -Chia DC.)

Punicaceae: *Punica granatum* L., granaat-õunapuu. Droog: Cortex Granati*, granaatpoo-koor.

Oleaceae: *Olea europea* L., õlipuu e. oliivipuu, mille metsikult kasvavat teisendit eraldatakse var. *oleaster*'ina kultuurteisendist var. *sativa*'st. Viljad — toitaine. Viljadest pressitud rasvõli on ofits. Oleum Olivae*, oliivõli.

Labiatae: *Rosmarinus officinalis* L., rosmariin. Droog: Folium Rosmarini*, rosmariinileht. Lehtedest ja lehis vartest saadakse veeauruga dest. ofits. eeterlik õli Oleum Rosmarini*, rosmariiniõli.

ORHIDEEDE-HOONE.

Talvel temperatuur 18⁰—20⁰ C. Suvel kuni 30⁰ C.

Leguminosae: *Tamarindus indica* L., tamarindipuu. Droog: Pulpa Tamarindi*, tamarindisäsi (viljaliha).

Erythroxylaceae: *Erythroxylon coca* Lam., kokaiinipõõsas. Droog: Folium Cocae, millest saadakse kokaiini*.

Leguminosae: *Acacia arabica* Willd., araabia akaatsia. Araabiakummi tüvitaim. (E. F.¹ ofits. droogi Gummi arabicum'i*, tüvitaim on *Acacia Senegal* Willd.) — *Acacia catechu* (L. fil.) Willd., katehhu-akaatsia. Droog: Catechu e. Catechu Pegu*, katehhu. (E. F.¹ järele ofits. droogi teine tüvitaim on *Acacia suma* Kurz.)

Rubiaceae: *Coffea arabica* L., araabia kohvipuu. Droog: kohviseemned (kohvioad).

Sapindaceae: *Paullinia cupana* Kth. e. *P. sorbilis* Martius. Droog: Pasta Guarana e. Guarana, e. k. Guaraná (peenestatud seemneist valm. veega pätsikesed, mis kuivat. ja pärast pulbristatakse).

Orchidaceae: *Vanilla planifolia* Andr., vanill. Droog: Fructus Vanillae*, vanill.

Rutaceae: *Pilocarpus pennatifolius* Lem. Droog: Folium Jaborandi, jaborandileht, millest saadakse pilokarpiin*.

Piperaceae: *Piper nigrum* L., must pipar. Droog: Fructus Piperis nigri,* pipar.

Euphorbiaceae: *Hevea brasiliensis* (H. B. K.) Müll. Arg., kautšukipuu. Droog: Cautchuc*, kautšuk. — *Manihot utilissima* Pohl, maniokk e. kassaava. Tärglisrikkad mugulad on keedetult söödavad, mugulaist saadud tärglis on troopikamaa elanikele pea-toitained. Kaub. „brasiilia aroruut“ on L.-Ameerikast saadud keetmata manioki tärglis, „tapiokk“ — keetmisel osaliselt kliisterdunud sõmer tärglis.

SUKULENDID.

Liliaceae: *Aloe ferox* Mill., aaloe. Droog: Aloe e. aloe lucida capensis*, aaloe. *Aloe americana* Mill. ka aaloe tüvitaimi.

Cactaceae: *Cereus grandiflorus* Mill., öökuninganna. Droog: Flos Cacti, kaktuseõis.

A-

12 151

80 221 |